http://www.etnolog.org.ua

УКРАЇНЦІ-РУСИНИ В БОДРОГКЬОЗІ *: ЕТНОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ З XIX–XX СТОЛІТЬ ПРО РУСИНІВ УГОРЩИНИ

Дюла Віга

УДК 39(=161.2'282.2)(439)"18/19"

Стаття присвячена вивченню характерних особливостей міграцій українців-русинів у XVIII–XX ст. до історичного регіону межиріччя Тиси, Бодрога та Латориці. Окрім того, у статті наведено історичні відомості стосовно окремих переселенців і невеликих груп, які виїжджали на сільськогосподарські роботи. На думку автора, аналіз такої форми міграції може розтлумачити швидку асиміляцію русинів у даному регіоні.

Ключові слова: міграція, сезонні робітники, аграрні роботи, женці, челядь, українці-русини, греко-католики, асиміляція.

Статья посвящена изучению характерных особенностей миграций украинцев-русинов в XVIII–XX вв. междуречье Тисы, Бодрога и Латорицы. Кроме этого, в статье приведены исторические данные о некоторых переселенцах и небольших группах, которые выезжали на сельскохозяйственные работы. Автор считает, что анализ такой формы миграции объяснит быструю ассимиляцию русинов в этом регионе.

Ключевые слова: миграция, сезонные рабочие, аграрные работы, жнецы, прислуга, украинцы-русины, греко-католики, ассимиляция.

The study examines the characteristics of the XVIIIth–XXth centuries migrations of the Rusyns to the historical region of interfluve of the rivers Tisza, Bodrog and Latorytsia (Bodrogkéz – NE Hungary – SE Slovakia). In addition, it publishes the historical data mainly on the history of the certain settlers and small groups migrating for farm work. According to the author, the analysis of such a form of moving promotes an explanation of quick assimilation of Rusyns settling in this region.

Keywords: migration, agrarian seasonal workers, land cultivation, guest reapers, domestics, Ukrainians-Rusyns, Greek Catholics, assimilation.

Пояснення змін у традиційній культурі годі уявити без розкриття регіональних, локальних, історико-міграційних, історико-демографічних процесів. З оформленням угорської етнографії як науки значну увагу спрямовували на дослідження етнічних спільнот, які мешкали поряд з угорцями. Загальноприйнято позначати угорців як «*народ-реципієнт*». Однак тогочасні етнографічні й фольклористичні студії лише під час трактування невідомих угорському середовищу культурних елементів зіткнулися з релігійно-етнічними наслідками попередніх міграцій. У системі взаємовідносин народів Карпатського басейну, які проживали поряд, звичним процесом були постійні переселення: міграції як у феодальний період, так і в новий час; інші тенденції спостерігаються в новітній період. Ці переміщення подібні до тих, що відбувалися на інших теренах Європейського континенту (наприклад, процеси урегулювання відмінностей, що виникали внаслідок різниці *збереженої енергії* низинних і гірських місцевостей; проблеми з робочою силою, пов'язані з війнами; зміни в мобільності населення, зумовлені суспільним розподілом праці) [3, р. 114] і були віддзеркаленням регіональних економічних, політичних та суспільних процесів.

Феодальний устрій також був двозначним: загалом поміщики забороняли кріпакам мандрувати, однак, за необхідності, під час суспільних катаклізмів, самі спрямовували їх у віддалені місцевості на підневільні роботи. У такий спосіб поміщики ставали ініціаторами

* Бодрогкьоз (Bodrogköz) – історичний регіон межиріччя Тиси, Бодрога, Латориці. З XVIII ст. його населення належало до чотирьох конфесій. Після 1920 року 31 поселення, з 56, відійшло до території Чехословаччини (з 1990 р. – Словаччина). У 1940 році 34,6 % жителів становили римо-католики, 31,3 % – реформати, 24,8 % – греко-католики, 7,4 % – іудеї.

http://www.etnolog.org.ua

міграцій більшого масштабу. Історичні студії, етнографічні дослідження минулих століть насамперед прагнули розкрити численні переселення, їх історію [6; 14; 15]. У них виявлено доволі багато деталей щодо локальної культури. Водночас в Угорщині чимало міграційних процесів ще й досі не з'ясовані. Ми не вповні обізнані з трансформацією культури асимільованих у минулому етнічних груп, а також із їхнім впливом на культуру-приймача.

Певна річ, у дослідженнях окремих переселених народів існують значні відмінності. Вивчення угорської етнічної групи *русинів*, *рутенів*, а також їхніх нащадків, що є предметом даної публікації, у минулі десятиріччя досить пожвавилося. Не вдаючись до деталізації, маємо на меті поінформувати про діяльність Іштвана Удварі та його колег, про значення організованої ними конференції на честь Антала Годинки, а також про роль самоврядування нацменшин і її вплив на появу законів про самоврядування [7; 16; 19; 24]. Згадуючи із сумом Іштвана Удварі, який рано пішов із життя, зупинимося на його діяльності, яка інспірувала наступні дослідження з даної проблематики [8; 23]. Саме завдяки йому питання мовної та культурної ідентифікації русинства привернули значну увагу суспільства, як і загалом русинство з його мовними та іншими процесами [10]. Також у полі зору науки було коло питанн, звернене до писемності українців-русинів. Ця проблематика як на локальному рівні, так і на європейському пов'язана з греко-католицькою церквою та етнічністю [2; 20]. Водночас із цим з'ясовані й інші процеси міграції українців-русинів (наприклад, бачванcько-сремські); значні результати досягнуто у вивченні мовних процесів окремих поселень [25].

У 1973 році Аттіла Паладі-Ковач у дослідженні історичної етнографії та демографії української діаспори XVIII–XIX ст., у зв'язку зі збереженням її етнічного складу, поряд з низкою суттєвих висновків поставив таке питання: «Що стало причиною того, що більш відокремлена, численна німецькомовна спільнота на досліджуваній території (Ратка, Герцегфалва, Каройфалва) збереглася краще, аніж українська?» [12, р. 358]. У пропонованому дослідженні я не переймаюся станом мови і культури німців Токайського підгір'я. Проаналізую лише етнічні процеси українців, насамперед на основі власних відомостей з Бодрогкьоза.

Забігаючи наперед, зауважимо, що процеси мовної та етнічної ідентифікації українців-русинів у середині XVIII ст. були ще не завершені. Однак і в цей період лише в північній частині Земпленської області русини сповідували греко-католицизм, на решті території регіону вони були багатоконфесійними [9]. У північно-східному регіоні в середині XIX ст. русини асимілювалися з угорцями, створивши змадяризовані поселення «руського» ритуалу (Бодрогсердагей (Стреда над Бодрогом), Бей (Біел), Бой (Боль), Кішдобра (Добра), Бодрогмезьо (Поляни)), а також зі словаками (уздовж Бодрога й Ондави) [1, р. 77–78]. Асиміляції з угорцями передувало чимало причин. Головна з них, безумовно, — це греко-католицизм і малочисельна русинська інтелігенція, яка сповідувала озвучений напрям християнства, більшість якої традиційно була прихильна до угорців. Наступною причиною, підтвердженою відомостями з Бодрога, було переселення, значною мірою окремих, нечисленних груп, українців-русинів до північно-східної Угорщини. Ці причини, на моє переконання, пов'язані з постійними міграціями в пошуках заробітку (Аттіла Паладі-Ковач назвав цей процес «*добровільними міграціями*») [12, р. 334]. Тому зміни в мові й культурі відбувалися набагато швидше, аніж у більш замкнутих формах переселень. Упродовж століть території поселення українців-русинів були відкриті для переміщень у південному, південно-західному напрямках, що підтверджено багатьма даними щодо зв'язків зі сільськогосподарськими районами рівнинних областей. Матеріали про їхнє переселення на межі XIX–XX ст. також містять відомості про історію окремих русинських поселень, осо-

http://www.etnolog.org.ua

бливо на словацькому боці Бодрога, які можна вивчати методом етнографічного збирання даних [21, р. 65—91; 22]. Їхні міграції демонструють чимало спільних рис із міграціями заробітчан XVIII—XIX ст. в Карпатському басейні.

* * *

До 1918 року Земпленська область за кількістю заробітчан, разом з областями Пожонь, Нітра, Тренчен й Арва, належала до однієї з найбільших адміністративних одиниць на Верховині. Чимало відомостей з XVIII ст. свідчать про те, що населення Верхнього Земплена під час літнього збирання врожаю на Затиссі (Тісантул) та інших територіях Угорської низовини (Алфьолд) заробляло собі на проживання в зимовий період. До цього, безперечно, спонукали погані природні умови і *мала сила притягування* північно-земпленських сіл. Окрім того, гірські ерозійні землі вможливлювали вирощування лише малоцінних сортів зернових. Міграції значною мірою стимулювала й структура обійсть. У північних русинських селах, що підтримували постійні зв'язки з Бодрогкьозом (з яких також переміщувалися переселенці в напрямку вздовж Тиси і Бодрога), у середині XVIII ст. мешкали кріпаки лише з *усіченими* наділами. Зауважимо, що поблизу не було й визначеного місця, де б населення могло виконувати поденну роботу (наприклад, Улич, Убля, Збой та ін.) [4, р. 10; 17, р. 49, 72, 100, 111, 117 і т. д.].

В останній третині XIX ст. попередній баланс робочої сили міграції повністю порушився. Територію сучасної Словаччини, зокрема її східну частину, покинуло понад 1 млн осіб. Лише з Верхнього Земплена до Америки помандрувало 50 тис. осіб. Оскільки більшість становили наймити, серед яких були сезонні робітники, унаслідок цих міграцій зменшилася кількість робочої сили. На зламі століть виник відчутний її брак, що значною мірою викликало приплив до обійсть середніх і нижніх частин Земплена робітників з Галичини, зокрема з віддаленних карпатських територій, а також із угорського Алфьолда [4, р. 10; 11, р. 174].

Майже в кожному поселенні верхнього Бодрогкьоза в першій половині XX ст. мешкали хлопці-наймити неугорського походження. Їхні міграції, суспільний статус та передусім контакти з населенням угорських сіл, їхнє тогочасне становище уможливлюють аналіз неусталеної системи міжетнічних зв'язків, повсякденного буття [докладніше див.: 21, р. 82—88, 140—144]. До заможніших господарів на роботу наймалися на один-два роки та, якщо були навзаєм задоволені один одним, неодноразово поновлювали договір. Більшість їх, у віці 16—17 років, прибувала до Бодрогкьоза найчастіше з батьком чи іншими старшими родичами, які перевіряли умови праці та узгоджували оплату. Були, однак, хлопці і з важчою долею — це втікачі або ж ті, хто змалечку сам заробляв на хліб. Вони одноосібно знаходили місце роботи. Проте господар з більшою довірою ставився до хлопця, який мав певне родинне оточення. Женці, сезонні робітники часто самі для своїх дітей підшуковували угорського господаря.

Окрім того, що молодий наймит отримував забезпечення і певну плату, його служба вможливлювала здобуття досвіду в селянській праці. Він міг навчитися такої сільськогосподарської роботи, якої не практикували в нього вдома. Адже заробітчанам з гірської місцевості сільськогосподарська техніка, використовувана на низинних територіях, була невідома. Тут можна провести певну паралель з інституцією *дитини*, *хлопця на обмін*. Проте неоднакові природні, господарські умови й суспільне оточення зумовили й інший тип зв'язку. Про обмін дитиною, хлопцем-наймитом не йшлося: ми не знаємо прикладів того, щоб угорський хлопець наймався до господаря-русина. У цьому випадку навчання праці, а також ранні заробітки були визначальною метою. Хоча не підлягає сумніву те, що багатьма елементами в навчанні мови, соціалізації в нових обставинах, у користуванні новою технікою вони нагадують інституцію

http://www.etnolog.org.ua

дитини на обмін. Існували угорські й русинські місцевості, однак якість життя в них була занадто відмінною, і це не стимулювало між ними обміну. Спосіб життя українців-русинів, їхній господарський і суспільний статуси не були взірцевою моделлю для угорських селян, у той час як русини від них багато запозичували [докладніше див.: 13].

Спочатку русинський хлопець був *наймитом до всього*, а потім отримував більш самостійну роботу біля худоби, на землі, а також займався перевезенням — залежно від того, у якій мірі він був самостійний і користувався довірою господаря, як він пристосовувався до розподілу праці в селянській родині.

Мої інформатори, які в одному випадку були наймитами, а в другому, — роботодавцями, повідомили також свої прізвища і звідкіля вони родом. У 1920-х роках тесть мого інформатора, на прізвище Морович, прибув у с. Бей як наймит. Там одружився, прожив життя, однак розмовляв угорською погано, а молитися, — був греко-католиком, — умів лише по-русинськи. До Кьортвейеша (Грушів) у 1930-х роках переселився наймит на прізвище Печко. Одружився і цілковито змадяризувався, навіть забув свою мову. У Капоні осів хлопець на ім'я Крайник, одружився з дівчиною з Лелеса, потім перебрався до Боя. У Йорьоші були наймитами Дичко, а також брати Петер і Шандор Миховичі, останні прибули з Улича. У Зетені (Затін) наш інформатор згадав слугу на ім'я Мігай Гачок, з-під Хуста. Оскільки вдалося відшукати його нащадків, нам більше відомо про життя тогочасного русинського заробітчанина, який жив у Поляні, Ласла Мигоканича, народженого 1924 року в долині Ронагаваш, Гавашкьоз (тепер — с. Люта Великоберезнянського р-ну Закарпатської обл., Україна), в область Унг. У віці 6—7 років він осиротів, і тоді його взяв до себе русинський священик на виховання. У віці 14-15 років, оскільки дедалі частіше він виконував обов'язки челяді, Ласло втік. Спочатку Ласло Мигоканич знайшов роботу в околицях Руски, в області Унга.

Коли йому виповнилося 17 років, прибув до Поляни і найнявся працювати в Йожефа Симка. Зауважимо, що родина Симка також із походження русини, і прийняття Ласла Мигоканича (як і в інших випадках) було сприятливим з огляду на те, що русинський наймит потрапив до греко-католицької родини. У випадку русинських наймитів — це було вирішальним чинником, що допомагало гармонійному співіснуванню, пристосуванню до родини працедавця. За спогадами його доньки, родина Симка вважала Ласла Мигоканича майже своїм сином. Прикметно, що між їхніми нащадками й тепер майже родинні зв'язки. У Поляні, 1948 року, він одружився на угорці Юліанні Пасуйкаш із Боя. Після Другої світової війни переїхав працювати до Чехії, у Хомутов, де прожив разом із дружиною шість років, народивши єдину доньку. У 1954 році він повернувся до Поляни й там, 1989 року, помер. Русинський наймит Андраш Гороцький також служив у Поляні, одружився в Бої, потім перебрався в інше місце.

Згадаймо також русинських наймитів із сусідніх до Бодрогкьоза місцевостей. В Абарі (Оборин), що належить до області Унга, згадують русинів на прізвища Веселий, Чернянський, Матяш Слопошський і Петер Кочан, останній походив з Гарцоша (Збой). Їхній п'ятий товариш, на прізвище Джупон, потрапив до села з Кьортвейеша (Фелшьокьортвейеш — Верхній Грушів). Русинські наймити також пересувалися вздовж Бодрога й Ондави. У Баранчі (Земплинский Бранч) Габріела Хабанова, яка на моє прохання досліджувала цю тему, натрапила на відомості про трьох наймитів. Русин на прізвище Гутнян походив з околиць Стропка, одружився на словачці Геленці Шепелаковій. З околиць Стропка походив і заробітчанин Зайарош, він також там одружився. Із цієї місцевості разом з родиною прибув русин Гуджа, який через два роки (він випасав волів єврея Грошендера) переселився далі. У Гарань (Грань) переселився слуга з Рокіто, що поблизу Гомонна, на прізвище Местор. А в Гардичі, у недалекому минулому,

http://www.etnolog.org.ua

мешкав Юрай Ігнат, батько якого переселився з Ішкоца до обійстя Ілони, а потім потрапив до Гардича (Земплинське Градиште). З Надьтороні (Трна), околиць Мезьолаборця (Межилаборці), перебралися родини Ситяр і Малатяк. Нащадки останньої і нині тут живуть. А до Кіштороні (Мала Торона) переселився русинський наймит Мігай Галега.

Окрім українців-русинів, у верхньому Бодрогкьозі служили й словацькі наймити. Наприклад, предки мого інформатора Йожефа Маті походили з Кашо (Кашов). Його батько і брат служили в маєтках Мадяршаш (Земплинське Ястрабіе), Імрег (Брехов), Зетень, Веке (Войка), Баттян (Ботяни), а потім переселилися до Рада. Угорською мовою вони заледве спілкувалися, тому діда та його брата жителі Рад називали Янчі Кашо і Дьорі Кашо — за місцем їхнього походження. У 1930-х роках до Кішбарі з околиць Кешмарка (Кежмарок) і Попрада переселилася родина Ташків.

Сваха інформатора Йожефа Комаромі, яка нині живе в Кішдобрі, походить з Олубло (Стара Любовна). Вона перед Другою світовою війною спочатку була челядницею у священика з Кішбарі. У Гардичі і Сюрнезі (Сирник) згадують *польських* слуг, які в 1930-х роках прибули з Польщі й тут мешкали до 1960-х. За наявними відомостями в обійстях Бодрогкьоза працювало чимало наймитів, поденників, челяді. Хлопці-наймити, які були на роботі в сільській місцевості, заслуговують на більш прискіпливу увагу, адже їхня міграція уможливлює вивчення місця праці в житті індивіда, роль у певному поселенні, адаптацію і пізнішу асиміляцію.

Цікавим завданням могло б стати історичне дослідження регіонально-етнічної системи зв'язків (адже значна частина архівних джерел досі не вивчена) і відомостей, що стосуються цього питання. У такому випадку джерела не можна вважати єдиними правильними доказами щодо етнічних питань. Опис області Земплен за 1869 рік докладно, по хатах і місцевостях, містить дані стосовно населення. Якщо проаналізувати, наприклад, гомогенно реформатські й до першої половини XX ст. суто ендогамні відомості з Кішґереша [18, р. 180—206], то вони містять прізвища на угорський лад. Однак ми навряд чи помилимося, якщо в особі наймита Мігая Ліптака (його дружина Борбала Доч народилася в Кішґереші, і там побачили світ двоє їхніх дітей — Ержебет і Мігай) упізнаємо русинського переселенця. Звернувши увагу на мешканців, записаних у найбільшій хаті села — слуга Янош Тамаш (Сюрнег, 1810), слуга Анна Ференчак (Челей, 1837), їхні діти — Марія Тамаш (Сюрнег, 1863), Янош Тамаш (Ґерчей, 1869) і Анна Тамаш (Кішґереш, 1863), можемо простежити їхні основні місця проживання. Але не забуваймо й того, що за географічним словником Елека Фенеша (1851) Кашо — русинсько-словацьке, Челей (Человце) — русинсько-словацьке, а Сюрнег — угорсько-русинське села [5].

У цьому питанні досліджувані мною метричні книги також непереконливі, адже однозначно не можна встановити, чи запис стосується місця народження померлого, чи постійного місця проживання. Маємо записи метричної книги померлих греко-католицької парафії Кішдобра за 1895 рік; 11 поселень, з греко-католицьким населенням, також зберегли записи з XIX ст. У них містяться декілька записів, які переконливіше, аніж людська пам'ять, підтверджують географію прибуття сезонних робітників до Бодрогкьоза, передусім у помістя. Зокрема, у Баттяні 21 липня 1903 року померла Параска Борч, поденниця з Радишиць (Галичина); у Беї 14 жовтня померла шістнадцятирічна поденниця Марія Маргета, яка походила з Верешмарті (очевидно, область Берег-Угоча); у Беї, у віці 19 років, 23 липня 1919 року померла Юліанна Белей (Тур'яремете / Тур'ї Ремети). Вони, згідно із записами, «приїхали на жнива до Бея». Жнець Андраш Рябець (Іска, Нижнє Студенає — область Марамарош), у віці 29 років, 4 червня 1934 року помер у Надьтаркані.

У книгах про померлих також є записи про поденників, челядь, перевізників. Подані

http://www.etnolog.org.ua

відомості й про мандрівки *динарів* і *тютюнарів*, які, хоча й опосередковано, уможливлюють з'ясування окремих місць зупинок на їхньому шляху. Наприклад, донька челядника Іштвана Шваба трьох з половиною років, народжена в Ужгороді, померла в Беї 23 липня 1937 року. Тютюнар Йожеф Югас (Шаламон, обійстя Цифра — область Унг) 30 червня 1925 року в Надьґереші поховав свою восьмимісячну доньку. Піврічна дівчинка наймита Ласла Сенкулича, на ім'я Ірен, народжена в Барані (область Унг), 3 листопада 1927 року померла в Кіштаркані.

У зв'язку з їхніми місцями походження, мандрівками і переселеннями варто сформулювати ще одне важливе спостереження: у пересуваннях і переселеннях мандрівних, сезонних робітників та челяді існувала важлива залежність. Мандрівні женці часто поверталися до колишнього роботодавця, а згодом віддавали туди своїх синів. Як уже було зазначено, досить часто практикували наймання на роботу до родини одновірців, у заздалегідь знане місце. До місця зупинки заробітчан, переважно у випадках, коли вони затримувалися надовше, вирушали й інші. Також під час міграцій, після Другої світової війни, місцем проживання вибирали відомі вже села. Таким чином, це був один зі способів зв'язків: тимчасове й постійне заробітчанство, повільне просування до низинних місцевостей, зумовлене їхньою внутрішньою структурою і слабкою суспільною будовою.

За джерелами ми можемо виокремити дві місцевості походження русинських робітників. (Нині їх, власне, три, бо після Другої світової війни чехословацько-радянський кордон поділив першу навпіл). Першу групу (хоча інформатори з Мезьолаборця відокремлюють себе від закарпатського русинства) становить населення Вігорла й Синяка, а також територія між Ронахавашем і Східними Бескидами, передовсім між селами областей Унг і Цірока. До Другої світової війни щоліта переселенці спускалися переважно до сіл, обійсть Бодрогкьоза і вздовж Бодрога. (Це ті, хто після війни як «колоністи» з'явилися в уже дослідженій раніше, саме завдяки міграціям, місцевості. Передовсім вони осідали в Кьортвеєші). Про їхні поселення переважно нагадують Улич (Утцаш), Убля (Угар), Збой (Гарцош), із цими селами був найміцніший зв'язок. Згадки про русинських робітників зберегли також Стакчин (Такчань — у Кішґереші), Уйсек (Нова Седлица), Ґьорбесеґ (Уличке Кріве — у Бої), Новоселица (Уйкеменце — у Беї).

До другої групи можна віднести Закарпаття. Це переважно південний схил Синяка, звідки долинами Латориці прибували до Бодрогкьоза (та до області Унг) сезонні робітники, одним і тим самим шляхом до Надьдоброні (Велика Добронь) і околиць із угорськими женцями. Під час літніх робіт господарства Бачка (Бачка), Лелес, Капоня (Копона), Сентеш (Плешани), Кішчерньо (Черне), Кішкьовешд (Малий Каменець), Кіштаркань (Малі Тракани), Йорьош (Стражне), Пербеник (Прібеник) у першу чергу отримували поповнення робочої сили. Спорадичні відомості з місцевостей витоку Тиси, околиць Раго (Рахів), Акнаслатіна (Солотвино) також містять згадки про мандрівних наймитів (Рад, Сентмарія).

Отже, по суті з одних і тих самих місцевостей прибували як сезонні робітники, челядники, так і наймити, візники. Вони також намагалися знайти щастя в Америці, працюючи на заводах і фабриках, у шахтах і в транспортних перевезеннях. Русинське населення спершу залишало свої землі посезонно, а потім — назавжди. Основним чинником цього була *слабка сила притягування до рідної землі*; для гірської бідноти низинна місцевість давала змогу іншого, більш прийнятного рівня життя. Такий вибір є рішенням особистості, альтернативою бідняків. Однак щодо місцевостей, етнічних груп — це віддзеркалення своєрідного симбіозу етносів.

Працевлаштування хлопців-наймитів іноетнічного походження, зрештою, відповідало потребам у найманій силі в Бодрогкьозі. Поміж обійстями, селами також тривали значні

http://www.etnolog.org.ua

міграції: краще місце праці, очікувані кращі умови і оплата вабили заробітчан, сезонних робітників, челядь до різних місць. Різноманітні матеріальні, людські, емоційні чинники були стимулами для тих, хто хотів залишитися. Регіон дозволяв значний внутрішній рух заробітчан. Різною була і *сила притягування* окремих сіл, залежно від потреб у робочій силі: були поселення, де працювали лише бідні місцеві хлопці, деінде, раз або двічі на рік, прибував чужий наймит, інколи їхнє число сягало п'ятнадцяти. Приклади того, що один господар наймав більше одного хлопця неугорського походження, мені невідомі.

Хоча стаття покликана передусім спрямувати до подальших досліджень, підсумовуючи, висловимо думку, що в регіонах з різними природними умовами і *силою притягування до рідної землі* сезонна робота уможливлювала міграцію населення. На території північно-східної Угорщини звичною частиною життя генерацій, які змінювали одна одну, було певне перетинання різноманітних етнічних спільнот. Спільна релігія і формування балансу робочої сили регіону сприяли переселенню північних, північно-східних робітників до Бодрогкьоза і південного Земплена. Для гірської бідноти була *слабкою сила притягування до рідної землі*. Складне етнічне і конфесійне становище призвело до труднощів у проживанні, до суспільної напруги. Долі наймита, що остаточно була визначена звільненням від кріпацтва, і сільськогосподарського робітника лише збільшували попередню напругу. Суспільна і культурна специфіка цієї етнічної, релігійної системи зв'язків властива лише селянському суспільству, адже розвиток регіону в першій половині XX ст. лише частково змінив традиційну суспільну структуру.

Повертаючись до основного питання, зауважимо, що швидку асиміляцію цих «всотуваних» переселенців могло пришвидшувати їхнє прибуття по одному чи невеликими групами. Чинником цього було й те, що вони походили з різних місць і були носіями різних традицій та мовних діалектів.

1. *Balog P.* Statisztikai adatok Zemplén vármegye néprajzához // Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. – Sátoraljaújhely, 1908. – P. 73–78, 170–173, 205–211, 322–330.

2. *Bartha E.* Egy felekezeti nagyrégió Európa közepén. A görög katolikus tér Kelet és Nyugat határán // Ethnographia. – 2001. – CXII. – P. 299–340.

3. *Braudel F.* Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus – XV–XVIII század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen. – Budapest : Gondolat Kiadó, 1985.

4. Etnografickỳ Atlas Slovenská. Národopisny Ústav Slovenskej Akadémie Vied. – Bratislava, 1990.

5. *Fényes E.* Magyarország geographiai szótára. – Pest, 1851.

6. *Fügedi E.* Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területen // Agrártörténeti Szemle. – 1966. – VIII. – P. 313–331.

7. Hodinka Antal Emlékkönyv: Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére / szerk. I. Udvary. – Nyíregyháza, 1993.

8. In memoriam István Udvari (1950–2005): A 2010. május 25–26-i nyíregyházi emlékkonferencia anyaga / szerk. A. Zoltán. – Nyíregyháza, 2011. – (Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 28).

9. *Kal'avsky M.* Vallási és nyelvi viszonyok Zemplénben a XVIII század derekán / Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén / szerk. J. Liszka. – Komárom ; Dunaszerdahely, 1994. – P. 312–315.

10. *Magocsi P. R.* The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1848–1948. – Cambridge, 1978.

11. *Malláth J.* Mezőgazdaság és állattenyésztés // Zemplén vármegye / szerk. S. Borovszky. – Budapest, [1900]. – P. 172–187.

12. *Paládi-Kovács A.* Ukrán szórványok a 18–19. században a mai Magyarország északkeleti részén // Népi kultúra – Népi társadalom. – Budapest : Akadémiai Kiadó. – 1973. – VII. – P. 327–367.

13. *Paládi-Kovács A.* Cseregyermekek. Népi kapcsolatok és nyelvtanulás a régi Gömörben // Életmód, foglalkozás, nemzetiség. – Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, 1988. – P. 145–156.

14. *Rácz I.* A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon (1848–1914). – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1980.

http://www.etnolog.org.ua

15. *Sirácky J.* St'ahovánia slovákov na Dolnu zem v 18. a 19. Storoči // Slovenskỳ národopis. – 1963. – XI. – P. 193–258.

16. Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995–2000) / szerk. L. Bajnok. – Nyíregyháza, 2001. – (Bibliográfiai Füzetek 30 Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár).

17. *Takács P.*, *Udvary I.* Szlovák nyelvű paraszti vallomások Mária Terézia korából // Adalékok zempléni ruszin és szlovák községek történetéhez. – Nyíregyháza, 1992. – (Vasvári Pál Társaság Füzetei 7).

18. *Tamás E.* A Bodrogköz népessége a XVIII–XX. Században: Vallási és nemzetiségstatisztikai feldolgozás // A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. – Sárospatak, 1999. – 35.

19. *Udvary I.* Ruszinok a XVIII. században: Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok. – Nyíregyháza, 1992. – 9. – (Vasvári Pál Társaság Füzetei).

20. *Udvary I.* Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében // Studia Ukrainica et Rusinica. – Nyíregyháza, 1995. – 2.

21. *Viga Gy.* Hármas határon: Tanulmányok a Bodrogköz változó népi kultúrájáról // Officina Musei 4. Herman Ottó Múzeum. – Miskolc, 1996.

22. *Viga Gy.* Néhány mondat a bodrogközi ruszinokról. Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára / szerk. M. Fábián, K. Horváth. – Ungvár : Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszék. – Ungvár, 2000. – P. 140–144.

23. *Viga Gy.* Works of István Udvari (1950–2005) // Acta Ethnographica Hungarica. – 2008. – 53. – N 2. – P. 454–456.

24. *Vraukóné Lukács I.* Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján (1974–1995) // Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához // Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia. – Nyíregyháza, 1995. – 3.

25. *Zsíros M.* Bacsvanszko-szrimszki rusznaci doma i u svece 1745–1991. – [Hn.], 1997. – I–II.

Переклад з угорської Лесі Мушкетик